

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXX. Vándorgyűlése Szabadkán 1899-ben

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek rövid története

A magyar tudományos társaságok megalakulása szempontjából az egyik legmozgalmasabb időszak a reformkor. A tudományos társaságok létrehozásával kapcsolatos igény már a 18. században megfogalmazódott, számos terv született, sőt rövid idejű próbálkozások is ismertek, a tényleges megvalósulás azonban csak a 19. században történt meg.

Az 1830–40-es évek fordulóján három olyan tudós társaság jött létre, amelyek hosszú évtizedeken át az orvosok és természettudósok szakmai tapasztalatcseréjének, kutatásaik elősegítésének, az orvoslás és közegészségügy fejlesztésének, sőt a szakmai érdekvédelemnek is fórumává váltak. A *Budapesti Királyi Orvosegyesület* (1837) volt az első, azt követte 1841-ben a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlései* és a *Királyi Magyar Természettudományi Társulat* megalapítása.

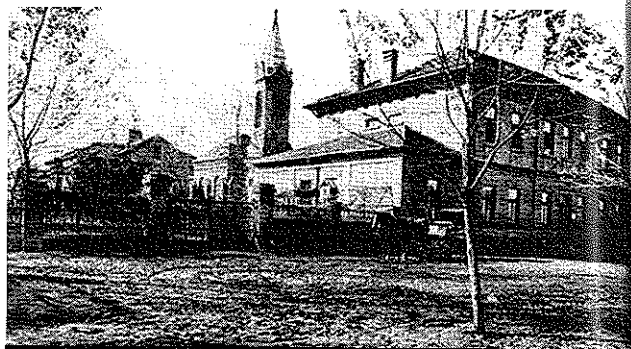
Az Orvosegyesület a gyakorló orvosok szakmai tudásának gyarapítását, ápolását, a tudomány fejlesztését tekintette céljának, az orvosok szakmai érdekvédelmét nem vállalta fel.

A *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók* üléseinek terve és az alapeszmék más indítatásúak voltak. *Bene Ferenc* (1775–1858) a pesti egyetem orvosi karának dékánja 1840. július 25-én, a kari ülésen „tudományosságunk előmozdítása érdekében” indítványt tett olyan – az ország különböző városaiban megrendezendő – ülések tartására, amelyeken a résztvevők az aktuális tudományos kérdéseket megvitatják, és egyben az ország távolabbi régióit és az ott élő kollégákat is megismerik. A javaslatot *Bugát Pál* (1793–1865) is támogatta, és az akkori egyetlen orvostudományi folyóirat, az általa szerkesztett *Orvosi Tár* 1840. évi füzeteiben terjedelmesebb ismertetést tett közzé a tervről. Kezdetben csak az orvosi kar tagjainak részvételével kívánták a magyar viszonyok között eddig merőben szokatlan tudományos társulatot létrehozni. Az utalásokban azonban érezhető volt, hogy a sebészek és gyógyszerészek távol tartását nem tartják rendjén valónak. Már ekkor kinyilvánították az érdekvédelem tudatos felvállalását, amely működésük későbbi évtizedeiben lényeges szerepet kapott. Hasonlóképpen megfogalmazták a tudományos népszerűsítés feladatának fontosságát is.

Alakuló ülésüket 1841. május 29–30-án tartották *Bene Ferenc* elnökletével. Ekkorra írásban is megfogalmazták és pontosan meghatározták a működés formáit, céljait. Beterjesztették és elfogadtatták az *Alapszabályokat* és az *Ügyrendet*. Ennek legfontosabb pontjait idézzük:

„A Vándorgyűlések célja, hogy az orvos, természet- és rokontudományok művelői az előadások, eszmecserék során tudásukat gyarapítsák, így egymásra és a nagyközönségre hatva a tudományokat fejlesszék és népszerűsítsék. A Vándorgyűlések helyszíne változó, az ország különböző régióiban.”

„A Vándorgyűlések előadásai három szekcióban hangzanak el: 1./ az orvos-sebészi, 2./ a természettudományi és 3./ a

A szabadkai Mária Valéria kórház

társadalmi-gazdasági csoportban.” Háromféle ülést különböztet meg az Alapszabály: közgyűlést, szakülést és tudományos estélyt (utóbbi a népszerűsítés fóruma).

„A Vándorgyűlés tagja lehet minden férfi, vagy nő, aki az orvos-, természet-, vagy rokon tudományokat műveli, vagy érdeklődik iránta és a 6 forint tagdíjat befizeti. A tagok minden ülésen részt vehetnek, szavazati joggal bírnak, megkapják a Vándorgyűlésekkel kapcsolatos valamennyi kiadványt (a Munkálatok éves kötetét, a *Napi Közlönyt*, a *Helyiratot*, stb.) a kirándulások, utazások, rendezvények költségeiben kedvezményt kapnak.”

Bene Ferenc

A Vándorgyűlés legfontosabb hivatalos szerveként az állandó központi választmány neveztek meg, amely mellé az aktuális ülésen elnököt és titkárt, vándorgyűlési nagyválasztmányt és szakválasztmányokat rendelnek.

A Vándorgyűlések hivatalos nyelveként a magyart ismerték el (mind az üléseken, mind a kiadványok tekintetében), a külföldiek felszólalásait, beadványait azonban elfogadták idegen nyelven is.

A Vándorgyűlések ügyrendje az éves rendezvényekkel kapcsolatos valamennyi feladatot szabályozta (előzetes meghirdetés, tagok beiratkozása, az ülések rendjének meghatározása, levezetése, aktuális tisztségviselők feladatai, a jegyzőkönyvek, írásbeli jelentések stb. összefogása, a kiadványok szerkesztése, terjesztése, pályázatok ügye, pénzügyek ellenőrzése stb.). A minden tekintetben szabályozott társasági működéshez a hatóságok engedélyét is megkapták, így nagy lendülettel láttak hozzá a munkához.

Általában minden kezdeményezés, újdonság maga köré gyűjti a lelkes követők táborát, de legalább annyi fanyalgó kritikust is szóra bír. Ez volt a helyzet a Természetvizsgálók Vándorgyűléseivel is. Kezdetben olyan bírálatok hangzottak el, hogy évente egyszer csak enni, inni, vigadozni gyűlnek össze, tudományos haszna nincs a rendezvényeiknek.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlései azonban igen rövid idő alatt rácaffoltak erre, és nem csak a népszerűséget, de az általános szakmai elismertséget is kivívták. A kezdetben eltervezett évi két ülés megtartása ugyan nem sikerült, viszont az éves nagy rendezvény csak különleges indokok alapján maradt el. 1841 és 1933 között összesen 41 Vándorgyűlés

került megrendezésre. A szabadságharc éveit, majd az azt követő Bach-korszak tiltásai következtében 16 év maradt ki, az 1882–1886-ban dúló kolerajárvány miatt 4 Vándorgyűlést nem tudtak megrendezni, és végül az I. világháború kitörésétől 1922-ig ismét 10 éves megszakítás következett be.

A résztvevők létszáma általában 400–500 fő volt, de különösen magas volt az 1869. évi fiumei Vándorgyűlés, ami 1270 fős, valamint az 1871. évi herkulesfürdői 900 fős résztvevői szám.

A Vándorgyűlések évenkénti egy hetes intenzív munkájának eredményessége az egész évi jól szervezett, folyamatos tevékenységnek volt köszönhető. Az üléseken elhangzott javaslatok, tervek megvalósítására szakbizottságokat hoztak létre, amelyek megszabott határidőre elkészítették az adott munkát, tervezetet, beadványt stb.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlésein elhangzott javaslatok alapján tudományos szervezetek, társaságok jöttek létre:

- a Királyi Magyar Természetudományi Társulat (Pest, 1841. I. Vándorgyűlés),
- az Országos Gyógyszerészi Egyesület (Pécs, 1863. X. Vándorgyűlés),
- az Országos Gyógyszerészi Grémium (Arad, 1871. XV. Vándorgyűlés),
- a Földtani Társulat (Sopron, 1847. VIII. Vándorgyűlés),
- a Tokaj-hegyaljai Borászati Egylet (Kassa-Eperjes, 1846. VII. Vándorgyűlés).

Néhány terv azonban csak később valósult meg, bár az ötlet születése egy-egy Vándorgyűléshez köthető:

- Állat- és Növénykert létesítésének eszméje (Pest, 1863),
- az antropológia tanszék felállítása (Budapest, 1879),
- tanítóképzők és parasztgazdákat képző tanintézetek létrehozásának sürgetése.

A hazai régészet és műemlékvédelem is sokat köszönhet a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók tevékenységének, hiszen számos tervezet, beadvány született e területek vonatkozásában is. Régészeti ásatások megindításával kapcsolatos, illetve műemlékek helyreállítására vonatkozó indítványokat fogalmaztak meg a Természetvizsgálók: pl. a visegrádi ásatások megindítására, Vajdahunyad restaurálására, az orsovai Mithras kőlap feltárására, leírására, a kassai dóm építészeti megmentésére stb.

A magyar orvoslás és közegészségügy fejlesztése érdekében kifejtett tevékenységük és eredményeik igen számottevők:

- Az 1876-os közegészségügyi törvényjavaslat előkészítése, kidolgozása, megvitatása.
- Az Országos Közegészségügyi Egyesület létrehozásának gondolata (Budapest, 1879).

- A hazai gyógyvízkinccs, az ásványvizek felkutatására, háztartási elemzésére, gyógyfürdők, klimatikus gyógyhelyek létesítésére, fejlesztésére irányuló ténykedés. A magyar balneológia, gyógyvízterápia fejlődéstörténetének második legeredményesebb időszaka kapcsolódik a Magyar Orvosok és Természetvizsgálókhoz.

Ne feledkezzünk el az orvosi érdekvédelemmel kapcsolatos fáradozásukról sem:

- az Országos Orvosi Segélyegylet megalapításának érdekében kifejtett munkálkodásról,
- az Orvosi Kamara létrehozására irányuló tevékenységről, a tervezet kidolgozásáról.

A 19. századi tudományszervezés fontos eszköze volt a pályázati rendszer, amellyel a kutatásokat és a tudományos közlemények megírását, közzétételét ösztönözték. Ezen a területen is figyelemre méltó és hatékony volt a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók működése. A legkülönbözőbb témák feldolgozására, megírására (természetudományok, orvosi témák: betegségek okai, járványok /pl. a trachoma/, közegészségügyi problémák, gyógyszerészeti kérdések, sőt a magyar orvoslás történetének megírására, orvosi szakszótár összeállítására stb.) írtak ki pályázatokat. A jutalomdíj összege egyéni felajánlás alapján került letétbe, amit sok esetben nem vett fel a nyertes, hanem egy újabb pályamű jutalomalapjába forgatták vissza az összeget, vagy ha elegendő volt a pénz, kinyomtatták a nyertes művet. A korszak legaktívabb és legeredményesebb tudományos pályázati tevékenysége köszönhető a Természetvizsgálóknak.

A Természetvizsgálók kiadási tevékenysége

Valamennyi Vándorgyűlés anyagát kötetben adták közre, amely tartalmazta az ülések teljes krónikáját (ülésjegyzőkönyvek, éves beszámolók, pályázati beszámolók, írásban benyújtott javaslatok, vélemények, valamint az elhangzott előadások szövege).

Számos Vándorgyűlés alkalmával a vendéglátó város összeállította a régiót ismertető kötetét, amelyben történetét, természeti viszonyait, népességét, helyi nevezetességeit, tudományos életét és kultúráját, iskoláját stb. mutatta be. Ezek az úgynevezett *Helyiratok* a mai kutatások szempontjából is igen értékesek, adatban gazdagok. Működésük évtizedeiben összesen 25 kötetet adtak közre.

Az éves Vándorgyűlések idején adták ki a *Napi Közönyt*, amely a tudományos program mellett az egyéb kulturális eseményekről, társasági hírekről is tudósított (ebédek, fogadások, zenei rendezvények, helyi kiállítások, de szó esett a hölgyek toalettjéről, sőt néhány szórakoztató kis „pletyka” is színesítette a lapot).

A Természetvizsgálók nagygyűlésein a sok évtized során az orvosi témájú előadások száma mindvégig jelentősen magasabb volt a természettudományos, illetve a társadalomtudományi tartalmúaknál. Az 1890–1910 közötti időszakban pl. 70% volt az orvosi (ezen belül a gyógyszerészeti) témák aránya. Kimagaslott a közegészségügy, a természettudományiaknál a botanika, állattan, ásvány- és földtan témakör.

A szabadkai Vándorgyűlés

A 19. sz. végére az ország legkülönbözőbb tájait, városait bejárta éves összejövetelével a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók társasága, az ország nyugati és középső régióinak nagy részét, a Felvidéket, Erdélyt, viszont az Alföld és a Délvidék mintha elhanyagolt lett volna. A központi választmány udvarias szemrehányással hívta fel a figyelmet, hogy a „gazdag” alföldi városok

– úgymint Szeged és Szabadka – végre rászánhatnák magukat, hogy vendégül lássák a Természetvizsgálók Vándorgyűlését. Nem lehet tudni, hogy ez az egyértelmű ösztönzés járt-e eredménnyel, vagy a már egyébként is elhatározott szándékkal találkozott a vezetőség felszólítása, mindenesetre 1899-ben Szabadka városa lett a Természetvizsgálók éves Vándorgyűlésének helyszíne.

Ez az időszak Szabadka történetének igen eredményes korszaka volt, a város fejlődésének, kulturális gazdagodásának virágkora, amelyet nagyban köszönhetett legtekintélyesebb és legmodernebb polgármesterének, *Mamujsich Lázárnak*. A történetírók igazi européerként, a nagy építőként szólnak róla, aki a nyugati útjain szerzett tapasztalatai alapján modern várossá akarta fejleszteni Szabadkát. A legtöbb iskola az ő polgármestersége idején épült, a rossz ivóvízellátású településnek artézi kutakat fúratott, tervezte a város csatornázását, gondot fordított a lakosság egészségére, a közegészségügyre, kórházat építtetett stb.

A Vándorgyűlés hivatalos programja augusztus 27-től 31-ig tartott, majd azt követte a szokatlanul hosszú időtartamú – 7 napos – kirándulás.

A Vándorgyűlés „tisztkarában” a központi választmány tagjai mellett szép számmal kaptak helyet és szerepet a helyi notabilitások és szakmai tekintélyek egyaránt. Elnök: *Schmausz Endre* (1840–1914), a Vaskorona-rend lovagja, Szabadka és Baja város főispánja; a helyi bizottság elnöke *Mamujsich Lázár* polgármester; az egyik alelnök: *Pavlovics Simon* Bács-Bodrog vármegye főorvosa; az egyik titkár pedig a palicsi fürdő igazgató-főorvosa, *Révfy Jenő* lett.

A XXX. Vándorgyűlésnek 325 résztvevője volt, a régió orvosain, természettudósain kívül országos szaktekintélyek is jelen voltak: *Batizfalvy Sámuel* (MTA tag), *Bosányi Béla* (királyi tanácsos, a Lukács fürdő főorvosa), *Chyzer Kornél* (miniszteri tanácsos), *Dirner Gusztáv* (egyetemi tanár, a pesti babaképezde igazgatója), *Dollinger Gyula* (egyetemi tanár, neves ortopéd sebész), *Feuer Náthán* (egyetemi tanár, szemész, közegészségügyi felügyelő), *Fodor József* (a korszak egyik legjelentősebb közegészségügyi szaktekintélye), a *Genersich orvosdinasztia* több tagja, *Högyes Endre* (a budapesti Pasteur Intézet igazgatója), *Kresz Géza* (a Budapesti Országos Mentőegyesület igazgatója), *Oláh Gusztáv* (az angalföldi elmeógyógyintézet igazgatója), *Purjesz Zsigmond* (egyetemi tanár), *Schächter Miksa* (egyetemi tanár), *Tihanyi Mór* (rendőrorvos, sok orvostörténeti mű írója) stb. 15 gyógyszerész nevét találjuk a névsorban, kisebb hányadban az ország távolabbi városaiból utaztak ide, a helybelieket *Gálfy György*, *Milassin Illés*, *Szigethy József* és *Szigethy Béla*, *Szkenderovics Simon*, *Szilberleitner Ferenc* és *Wachsmann Jenő* szabadkai gyógyszerész képviselte, valamint *Szmik Gyula* Ó-Becséről és *Schuch Károly* Új-Verbászról.

A megnyitó nagygyűlés helyszíne a néhány évvel korábban épült városi főgimnázium impozáns épülete volt, amelyre építészeti, és mint oktatási intézményre is joggal volt büszke a város. Bár *Schmausz Endre* főispán túlzott szerénységgel azt mondta: „*Szabadka városa sem szép vidék, sem régiségekkel nem bírván, legfeljebb Palics fürdőjében tud oly természeti alakulást felmutatni, mely Önök figyelmét esetleg lekötheti és ki-*

érdemelheti, de ... törekszik úgy, amint azt a kifejlesztési idő és pénzügyi viszonyai megengedik, magát közegészségi, kulturális és humanitárius intézményben is méltó helyre felküzdeni” – a Vándorgyűlés résztvevői sok pozitív tapasztalattal gazdagodtak.

Egy idő óta szokássá vált, hogy a Vándorgyűlés aktuális helyszínén az arra megválasztott bizottságok megtekintették az egészségügyi és oktatási intézményeket, és hivatalos jelentésben felterjesztették véleményüket a központi választmány és a nagygyűlés elé. Nem volt ez másképp Szabadkán sem. A nagybizottság elnöke *Fodor József* volt, vezetésével a következő albizottságokat hozták létre az augusztus 29-i ülésen.

Kórház és szegényügy (a bizottság: Szabó Dénes egyetemi tanár, Ruffy Pál, Konrad Jenő igazgató orvos stb.); **Iskolák: elemi iskola, gimnázium, óvintézetek, tanítóképző** (a bizottság: Tauffer Jenő orvos, Imre József orvos, Haverda Mátyás és Frankl István iskolaigazgatók); **Palicsfürdő** (Hegedüs János honvéd törzsorvos, Feuer Náthán, Bossányi Béla, Kuthy Dezső Révfy Jenő orvosok); **Mentő- és tűzoltó-ügy** (Vermes Béla országgyűlési képviselő Szabadkáról, Szalay Mátyás főkapitány, Aczél Károly mentőparancsnok stb.); **Vízművek, csatornázás, köztisztaság, vágóhid** (Frank Ödön, Kertész Sándor szabadkai főorvos, Genersich Vilmos egyetemi tanárségéd, ifj. Frankl István és Váli Gyula mérnökök).

A kiküldött bizottságok beszámolója alapján szemléletes képet kapunk a város közegészségügyéről, oktatási intézményeiről.

A tízéves **Mária Valéria kózkórház** az akkori legkorszerűbbnek számító kórházépítési elveknek megfelelő pavilonos rendszeréből adódóan 12 elkülönült épülethöz állt, 160 beteg befogadására volt alkalmas. Az alapvető követelménynek megfelelt (különböző nemű és korban szenvedő ápolat elkülönítése, a fűtés, élelmezés, mosoda, műtők elhelyezése stb.). Az elengedhetetlen higiénés feltételekkel is elégedett volt a bizottság, de mielőbbi bővítést javasolt, elsődlegesen a zsúfoltság elkerülése miatt, hiszen szinte már az átadás utáni évben túlnötte a kórház befogadóképességét a várható beteglétszám. Javaslatokat tettek az állapotok javítására: elsődlegesen az elmebeteg részleg mielőbbi bővítésére, a felszereltség és a körülmények korszerűsítésére, tekintettel a betegek hosszú ápolási idejére. Új, egymástól is elkülönített fertőző osztályok létesítését ajánlották a gümőkóros és az egyre növekvő számú trachomás betegek részére. A kórházhoz tartozó, 140–160 fő befogadására alkalmas szegényházzal kapcsolatban – a sok pozitívum mellett – számos problémára mutattak rá, nem csupán a zsúfoltság, hanem elsősorban a folyóvízellátás és a csatornázás hiánya miatt.

Iskolák: képző intézménnyel kellőképpen el volt látva Szabadka, hiszen az 1890. évi felmérés szerint a környező agglomerátumot is beszámítva 72 000 lakosú városban a belterületen 11, a külterületen 24 elemi iskola volt, 8 kisdudóvója, egy állami tanítóképezdeje, valamint a főgimnáziuma biztosította az oktatást. A lakosság nemzetiségi összetételéhez és igényéhez igazodva zömmel magyar tannyelvű iskolák voltak, emellett szerb, bunyevác és vegyes tannyelvű iskolái is működtek. A képet gazdagították a felekezeti vezetési és szellemiségű tanintézetek. A bizottság általánosságban jó véleménnyel volt a körülményekről, de csaknem mindenütt probléma volt a zsúfoltság (főként a bentlakásos

Bugát Pál

Feuer Nathaniel

intézményeknél), valamint a vezetékes víz és a csatornázás hiánya, továbbá a korszerűtlen, kényelmetlen tantermi pad veszélyeire is felhívták a figyelmet. Úgy vélték, hogy az iskolavezetés „női leleményessége” tünteti el és teszi elviselhetővé a hiányosságokat. A főgimnáziumról, amelynek építészeti szépsége lenyűgözte a látogatókat, így nyilatkoztak, „*az iskolák ideálja, ... bár nem tudni, hogy a mű-, és szépérzék kívánalmainak van inkább eleget téve, hogy a szemléltetést elragadtatásba hozza?*”

Palicsfürdő: „*Örömmel konstatálhatjuk, hogy a fürdő mindazon törvényszabta kellékekkel el van látva, mi egy gyógyfürdőtől megkívánatlik*” – hangzott a vélemény legfontosabb mondata. De a tisztasággal kapcsolatban (a tó vize és környéke) több kifogás merült fel. A javaslat legfontosabb része a közterületek (utcák, a tó vize és környéke) tisztán tartására vonatkozott. Továbbá felhívták a figyelmet a fürdőhely infrastrukturális fejlesztésének elodázhatatlanságára, kívánatosnak tartották az iszaprézslő létrehozását, a fürdőorvos és a fürdőigazgató munkakörének különválasztását (plusz munkaerő alkalmazásával). A fürdőintézet gyógyászati berendezéseivel és állapotával elégedett volt a bizottság.

Mentő- és tűzoltóügy: a felszereltség, a legénység képzettsége, a fegyelem és szükség esetén a gyorsaság egyaránt elismerést váltott ki. Az ilyenkor szokásos, legtöbb információt nyújtó próbariasztás és kivonulás mindkét helyen másodpercnyi gyorsasággal történt.

A vízellátás, szennyvízelvezetés, az utcák tisztasága és a vághid közegészségügyi szemléje azonban számos hiányosságra mutatott rá, mindezek korszerűsítésére és fejlesztésére vonatkozó tanácsot fogalmaztak meg a bizottságok.

A következő napokban szakcsoportri rendszerben került sor az előadásokra. Mint már utaltunk rá, ezen a vándorgyűlésen is az orvostudományi előadások száma volt a legmagasabb: 57 orvostudományi, 16 természettudományos, 10 társadalomtudományi, illetve orvostörténeti előadás hangzott el.

Az orvos-sebészi szakosztályban elhangzott előadások a napi orvosi gyakorlatban előforduló kórosokkal, azok gyógyszeres vagy műtéti gyógyításával, egyedi sebészeti megoldásokkal stb. foglalkoztak. Néhány téma megvitatása azonban különösen aktuális volt.

Högyes Endre (1847–1906) a veszettséggel kapcsolatos 10 éves tapasztalatairól számolt be, bemutatta az 1890-ben, vezetése alatt létesített budapesti *Pasteur Intézet* tevékenységét, eredményeit, pontos statisztikát csatolva a magyarországi lyssa járványokról.

Az 1880-as években tömeges megbetegedéseket okozott Magyarországon a trachoma (a kötőhártya súlyos bakteriális fertőzése, más néven egyiptomi szembetegség, amely súlyos esetben, kezelés nélkül vaktságot okoz). A járvány által leginkább sújtott területek egyike, a betegség egyik legveszélyesebb gócpontja éppen a Délvidék, a Határőrvidék volt. A zárt közösségek (katona-ság, kollégiumok stb.) tagjai voltak elsődlegesen a fertőződésnek kitéve, de a lakosság más rétegeivel való érintkezésük a betegség továbbterjedését idézte elő. A betegség járványos terjedésének megakadályozása érdekében nagy erőfeszítéseket tett **Feuer Nathaniel** (1844–1902) szemorvos, az ő nevéhez fűződik több trachoma kórház létesítése (pl. Hódmezővásárhelyen és Szabadkán), valamint az első ún. trachoma-törvény életbeléptetése. A szabadkai nagygyűlésen tartott előadásában a kór operatív kezelését ismertette. **Wilhelm Adolf**, a szabadkai kórház igazgatója a trachoma gyógy módjának hajdani és aktuális lehetőségeit, a terápia korszerűsödésének fejlődéstörténetét mutatta be.

Hasonló aktualitása volt a tuberkulózissal foglalkozó előadásoknak, hiszen a tbc-s megbetegedések száma fokozatosan emelkedő tendenciát mutatott. Hozzáfűzhetjük, hogy a tuberkulózis ügyet nem egyszerűen orvosi problémaként, hanem a lakosság elszegényedésével, rossz életkörülményeivel szoros összefüggésben lévő szociológiai kérdésként tárgyalták.

Sok előadó foglalkozott a városok vízellátásával, hiszen a megfelelő minőségű ivóvíz biztosítása a közegészségügyi ellátás fontos eleme, a tífusz és a kolera megelőzésének alapvető feltétele volt. A vendéglátó város számára is folyamatos problémát okozott a lakosság megfelelő ivóvízzel való ellátása, hiszen az alföldi vidéken nem voltak erre alkalmas források, folyóvizek, csak kutak fúrásával tudták a vizet biztosítani, nagy eredményként könyvelték el a nyilvános artézi kutak számának gyarapodását. E témakörben különös érdeklődéssel kísért előadást hárman tartottak. **Frank Ödön** (1855–?) közegészségügyi felügyelő, a kémikus, vízelemzéseivel hírnevet szerzett **Hankó Vilmos** (1854–1923), valamint **Farkass Kálmán** (1859–1953) mérnök, a közegészségügyi mérnöki szolgálat egyik megszervezője.

Klasz Pál Magyarország egészségügyi személyzetét vette számba és mérte fel, tíz év statisztikai adatai alapján. Összeállítása a későbbi korok kutatói számára is hasznos forrás.

A gazdasági és társadalmi szakosztály ülésén több olyan előadás hangzott el, amelyeknek egyrészt komoly társadalmi háttere, és ezzel összefüggésben közegészségügyi vonatkozásai is voltak. A kezdő előadást **Ruffy Pál** (1854–1934) országgyűlési képviselő, az állami gyermekvédelem rendszerének kidolgozója tartotta **Közigazgatás és szegényügy** címmel. Az előadásban teljes áttekintést ad mindazon területről, amelyek a szegényügyet mint ösztársadalmi problémát alkotják (kiemelten foglalkozik a munkanélküliséggel, utal a biztosítási rendszer elégtelenségére, a munkaképtelenekkel és elaggottakkal kapcsolatos állami köteleességvállalás hiányosságaira, de nem tagadva meg fő tevékenységi területét, a gyermekvédelmet, hosszasan taglalja az elhagyott, árva gyermekek tarthatatlan helyzetét is). Kitért a közegészségügy törvényes, szervezett rendezésére (1876. évi XIV. tc.), amelyről meglepéssel nyilatkozott. Azt javasolta, hogy a közegészségügyhöz hasonlóan, de attól mindenképpen elkülönítve, törvény szabta keretek között, intézményes formában keresse meg az állam a megoldást a szegényügy rendezésére.

A márianosztrai fegyház orvosa, **Büben László: Méregkeverőnők Magyarországon az utolsó negyven év alatt** címmel tartott előadást. Rendkívül összetett, kriminológiai, társadalmi és embertani szempontok figyelembe vételével készített összeállítás. A statisztikai felmérés kiterjedt életkorra, iskolázottságra, nemzetiségre, vallásra, családi állapotra, foglalkozásra, valamint a büntettnél alkalmazott méregre. Ezek után az elítéltek antropológiai jellemzőit tanulmányozta, vagyis a **Cesare Lombroso** (1835–1909) által leírt „bűnöző alkat”, az ún. kriminál-antropológia elméletét próbálta az elítéltek vizsgálata alapján bizonyítani. Lombroso 1876-ban kiadott könyve (*Uomo delinquente*) éppen ebben az időben ért népszerűsége csúcsára, az elméletet ért éles kritikák ellenére. A használt mérgek tárháza nem volt különösen változatos: leggyakoribb az arzén, azt követi a patkányméreg és a gyufafejből kiáztatott foszfor, a különféle maró anyagok (lúg, kékkő stb.), majd a növényi eredetű mérgek, vagyis nem komplikált, rafinált keverékekről volt szó, hanem amihez legkönnyebben hozzájutottak az elkövetők. Természetesen feleletet próbált kapni a büntetett indítékaira is. Ez utóbbi kérdéskör vizsgálata árnyalja a tanulmány társadalomrajzi hátterét.

A mezei munkások egészségügyi viszonyairól tartott **Burtik Győző** adai orvos előadást, amely összetettségével társadalmi,

néprajzi, demográfiai adalékokat csakúgy tartalmazott, mint a legkülönbözőbb szempontok szerint feldolgozott betegségek stáztiztikát.

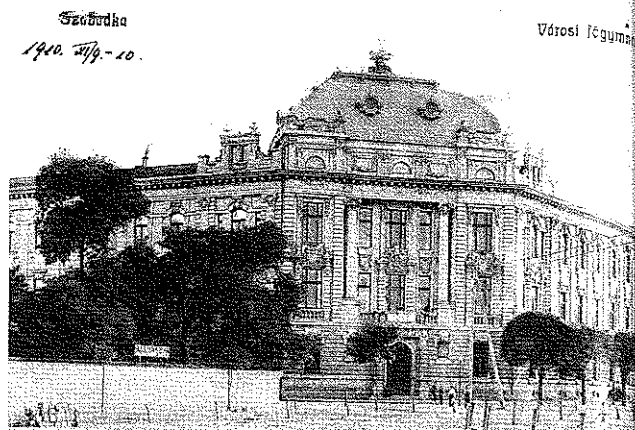
Gyógyszerészeti és orvostörténeti témakörben is elhangzott előadás, igaz csekély számban. *Varságh Zoltán* (1869–1956) budapesti gyógyszerész egy gyógyszerészeti gyakorlatban bevezetett újdonságot ismertetett, a befűvés nélkül nyíló porkapszulát, amely a por alakban elkészített gyógyszerek higiénikus, fertőzésmentes csomagolását tette lehetővé. A gyakorlati újítás fontosságát az a rendelet tette aktuálissá, amely betöltötte minden mechanikus segítséggel (befűvéssel) nyíló csomagoló-kapszula használatát.

Csaknem minden írásában az ókori orvoslás történetével foglalkozott *Tihanyi Mór* (1866–1918), aki a szabadkai Vándorgyűlésen *Claudius Galenus*-ról tartott előadást, külön kiemelve Galenus munkásságának gyógyszerészeti vonatkozásait. *Csippék János* (1845–1916) pesti gyógyszerész, számos gyógyszerész-történeti munka szerzője, nagy ívű, átfogó előadásában a magyarországi gyógyszerészet történetét követte nyomon, a neves gyógyszerészek munkásságának, életútjának felidézésével.

Szokássá vált, hogy egy-egy Vándorgyűlés helyszínén alkalmi kiállítást rendeztek. A szabadkai nagygyűlés alkalmával nagy látogatottságnak örvendett *Lendl Adolf* (1862–1943) állatpreparátumokból álló kiállítása. Lendl a korszak egyik sokoldalú tudósa volt, műegyetemet végzett, majd az állattan magántanára lett, a vadászattal összekötött egzotikus utazásai során elejtett vadakat saját maga preparálta, később a budapesti Állat- és Növénykert újjászervezője és igazgatója lett.

Wittmann Ferenc (1860–1932) műegyetemi tanár nagy érdeklődéssel kísért előadás keretében mutatta be a távközlés szenzációjának számító vezeték nélküli telegráf – a Marconi-féle szikratávíró – lényegét, működését. *Guglielmo Marconi* (1874–1937), a későbbi Nobel-díjas fizikus, ekkor már néhány éve foglalkozott az elektromágneses hullámokban rejlő távközlési lehetőségek megismerésével, és kísérletei során mind inkább növelni tudta a vételi távolságot. Éppen az 1899-es esztendő hozta meg számára azt az eredményt, hogy a La Manche csatorna túlsópartjára volt képes vezeték nélkül közvetíteni az üzenetet.

A szabadkai Vándorgyűlés megkoronázása a hét napig tartó, két különböző útvonalú kirándulás volt. A szerbiai kirándulás – szervezője *Pavlovics Simon*, Bács megye tiszti főorvosának kezdeményezésére – Újvidék, Karlóca, Belgrád megtekintését tűzte ki célul. A városok megtekintésén kívül Belgrádban találkoztak az ottani Orvosegyesület tagjaival, majd Szerbia miniszterelnöke, az egyébként orvosi végzettségű *Djordjevic Vladan* (1844–1930) fogadta a 30 tagú társaságot. A rövid, protokollárisnak szánt látogatásból szívélyes, sokoldalú, több órás csevegés lett, hiszen Djordjevic hosszú ideig gyakorló orvosként tevékenykedett. Bécsben végezte orvosi tanulmányait, sebészeti tudását a korszak egyik legtekintélyesebb sebészének, *Theodor Billroth*-nak köszönhette. Hazatérte után Szerbia egészségügyének fontos, aktív szereplője lett, tehát volt miről beszélgetni a magyar orvoskollégákkal. Djordjevic *Nišbe* hívta meg a vendégeket, ahol az uralkodói ház tagjai egy hadgyakorlat miatt tartózkodtak. A nem mindennapi meghívás egyértelműen Djordjevic érdeme volt, hiszen az uralkodóházzal való jó kapcsolata azokra az évekre volt visszavezethető, amikor még *Obrenovics Milán* háziorvosa volt. Öttagú delegáció képviselte a Vándorgyűlés résztvevőit a két Obrenovics: *I. Milán* (uralkodott: 1882–1889) és fia, *I. Sándor (Alexandar)*, uralkodott: 1889–1903) fogadásán. A küldöttség vezetője *Fodor József* volt, tagjai *Szabó Alajos* tanár, *Major Ferenc* országgyűlési képviselő, *Konrád Jenő* a nagyszabeni tébolyda igazgatója, *Pavlovics Simon* tiszti főorvos és *Nuricsán József* ve-

gyész, a Vándorgyűlés titkára. A kiránduló társaság tagjai Belgrádból utaztak haza. A központi választmány a Vándorgyűlés Munkálatainak kötetét később hálából elküldte Sándor királynak, aki ezt „kegyesen elfogadta”.

A másik kirándulást Bosznia és Hercegovina megismerésére szervezték. A 42 fős társaság ugyancsak fászfűtő útja során – figyelembe véve az akkori közlekedési viszonyokat is –, nem csak a páratlan természeti szépségekkel ismerkedhetett meg, de képet kapott a soknemzetiségű, sokféle felekezethez tartozó lakosság életéről, a településekről, a kulturális és egészségügyi intézményekről egyaránt. Az útvonal: Szabadka, Zenica, Travnik, Jajca (a Pliva-tó környéke és vízesései), majd kalandos utazás után Sarajevó és a közeli Ilidze-fürdő. Utóbbi helyen több napot töltöttek, és igen zsúfolt, de élményekkel teli program várt rájuk, melynek során megtekintették a helyi nevezetességeket, kulturális létesítményeket, a kaszinót, a török olvasókört, a múzeumot, iskolákat. Felkeresték a dohánygyárat, ahol a vendégek nem csupán a munkafolyamattal ismerkedtek meg, de igyekeztek a munkások munkakörülményeivel, egészségi állapotával kapcsolatos kérdéseikre is választ kapni. Számos helyi notabilitás elegáns estélyen vettek részt, különleges élményt jelentett a hölgyek számára lehetővé tett háremlátogatás, miközben az urak a kórház és a gyógyfürdő terápiás részlegeit tekintették meg. Végső tanulságként megállapítást nyert, hogy Bosznia és Hercegovina közegészségügye modern színvonalon állt, az egészségügyi személyzet megbecsült, jól fizetett, 10 év szolgálat után nyugdíjképes, mely utóbbi tény nem kevés irigységgel állapította meg a társaság, mivel hazai orvosaink ekkor még nagy küzdelmeket vívtak szakmai érdekvédelmük megteremtéséért. A beszámoló nem mulasztotta el, hogy a kulináris élményekről is szóljon, kiemelve a zamatos török kávé és a zárai maraschino által nyújtott élvezetet.

irodalom

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Szabadkán, 1899-ben tartott XXX. Vándorgyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Franklin, Budapest, 1900.

BUGÁT Pál: Tudományosságunk előmozdítása ügyében iródtvány. Orvosi Tar, II. köt. 1840, 185–192, 207–206. p.

GRÓSZ Emil: A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek száz éve. Természettudományi Közöny. 359–361. p.

SCHÄCHTER Miksa – PROCHNOV József – LAKITS Ferenc – KERÉKES Pál: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek története 1890–1910. Budapest, 1910.

Szabadka szabad királyi város ismertetése. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Szabadkán tartott XXX-ik Vándorgyűlése alkalmára, szerk.: id. FRANKL István. Krausz és Ischer könyvnyomdája, Szabadka, 1899.

SZÓKEFALVI-NAGY Zoltán: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlései (1841–1933). Orvostörténeti Közlemények 50., 1969, 45–55. p.